

eszközök, fegyverek, szerszámok gyártása leginkább Stájerországban és a két Auszriában virágzik. A legnagyobb vas- és aczélgyárak Mária-Zell, Steyer környékein és a Bécsi erdőben vannak. A legtöbb iparág Alsó-Ausztriában és különösen Bécsben és elővárosaiban virágzik, különösen a díszárúk, a bőrárúk, a keztyűk, a ruhák, czipők, a hangszerek gyártása nagyon emelkedett. Az üveggyártás leginkább Felső-Ausztriában és Stájerországban, Tirolban hajdan a bőrgyártás és keztyűkészítés és virágzott, most majdnem egészen felhagytak vele, déli Tirolban a selyemgyártás is csaknem teljesen megszűnt. Vorarlbergben a pamutfonás, szövés és festés foglalja el az első helyet.

Az alpi tartományok lakosai nemzetiség tekintetében következőleg oszlanak el:

Tisztán német tartományok:	németek	szlávok	románok
Alsó-Ausztria	2.100.000	67.000 csehek	1000
Felső-Ausztria	748.000	4.000 »	—
Salzburg	159.000	— »	—
Vorarlberg	101.000	—	1500
Túlnyomóan német tartományok:			
Karintia	242.000	102.000 szlovén	—
Stájerország	795.000	391.000 »	—
Tirol	432.000	1.000	361.000 olasz
Összesen	4.577.000	565.000	363.500

VIII.

A Karsztvidék, éghajlata és lakosai.

A Triglav és Grintouz az ausztriai Alpok délkeleti védbástyái, ezekről D-re és DK-re a *Karszt* kezdődik, mely Krajna és Friaul legnagyobb részét és Isztriát elfoglalja és a Trieszti és Fiumei öblök környékeiről DK-re a Balkáni félszigetre vonulván, az Alpokat a Balkáni hegységekkel kapcsolja össze. Mint éktelen csontváz, mely az egykor élő testnek ruházatától és húsától megfosztatott, úgy terül el a Karszt, nagyobbára megfosztva hajdani mezétől és televénytakarójától. Leginkább triasz-, krétaféle és nummulit-mészkövekből áll, melyekhez alárendelten homokkő járúl. Lejtős fensík, mely össze-vissza van szaggatva, hasadozva, megtépve. Belsejében számtalan hasadék, üreg, barlang van, felszínén váromhoz hasonló sziklaormok kerek és hosszukás mélyedésekkel váltakoznak; nincsenek ott sem rendes hegygerinczek, sem szabá-

ÉJSZAKI- ÉS KÖZÉP-EURÓPA FÖLDRAJZA

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

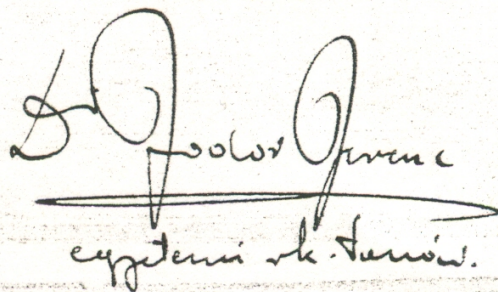
A NÉPRAJZI VISZONYOKRA.

Dr HUNFALVY JÁNOS

HÁTRAHAGYOTT KÉZIRATAI ALAPJÁN BEFEJEZTÉ ÉS SAJTÓ ALÁ
RENDEZTE

Dr THIRRING GUSZTÁV.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA TÁMOGATÁSÁVAL.

egyetemi ok. tanár.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1890.

lyosan kifejlődött völgyek.¹⁾ Az emelkedések széles, ripacsos sziklahátak vagy ábrándos szabású sziklatetőik, a völgyek tölcser- vagy teknőalakú mélyedések (dolinák). Megdöbbentő a szürkés sziklahalmazok és kőmezők látása, rémítő a romboló bora zúgása, mikor üvöltve végig nyargal a szomorú vidéken, mindazonáltal a Karsztnak is meg vannak az ő bájai és szépségei; ott vannak a csodálatos földalatti üregek, a nagyszerű cseppköves barlangok, a bűvő patakok, a kőfalakkal övezett zöldelő katlanok és teknők, melyek olyanok, mint a Zahara oázai. S mikor csendes, nyári estén a Nap a Velencei és Trienti Alpok ormai mögül sugarait rézsut a fensíkra löveli, akkor a Karszt szende lángba borúl, meleg színezet, rózsás és violás csillám ömlik el rajta.

A nagy fősík több fokozattal lejtősödik a tenger felé; az északi legmagasabb fokozatot széles, DK-re hosszan elnyúló sziklahátak képezik, melyek nagyobbára még erdővel vannak fedve. E fokozatnak főtagjai a *Tarnovani* és *Birnbaumi* erdők. A Tarnovani erdő a felső Isonzo völgyétől DK-re terjed, déli pereme a Wippach, északi pereme az Idria völgyeire lejtősödik; legnagyobb magaslata a *Merszavec* (1406 m.). Keleti oldalához a Birnbaumi erdő csatlakozik, mely az Idria völgyétől szintén DK-re terjed mint meredek peremű, lapos sziklahát, déli oldalán azon mélyedés határolja, melyben Adelsberg helység van s a Poik vize folyik; egyik déli nyúlványát, mely Adelsberg és Wippach között terjed el, a kopasz *Nanosz* (1299 m.) koronázza, mely a sziklahátnak legmagasabb emelkedése. Délkeleti folytatása a *Piuka-Planina*, mely a Zirknitz és a Poik medenczéi között terjed el s onnan DK-re a Kulpa forrásvidékéig vonúl; legnagyobb emelkedése a *Javornik* (1266 m.) Adelsbergtől DK-re. A Piuka-Planinától DK-re Krajna, Fiume és Ogulin vmegye határához közel az ausztriai Karsztnak legmagasabb hegye, a Krajnai *Hóhegy* (1796 m.) mered föl.

A Zirknitz-i medenczétől K-re Krajna keleti vidékeit alacsonyabb földhullámok foglalják el, melyek a Kulpa és Száva között nagyobbára ÉNy-ról DK-re vonódnak. Köztük számos apró völgy és medencze nyílik, a sok helység többnyire ezeket foglalta el. Legnagyobb a Gurk völgye, mely nagy kanyargásokkal K-re a Száva felé nyílik. Az alsó Gurk völgyének déli oldalát az *Uszkóki hegység* szegélyezi, mely Krajna határán DNY-ról ÉK-re vonúl. A Gurk

¹⁾ A horvát Karsztról lásd: Egyetemes földrajz II. köt. 384. s. köv. 1., a dalmát Karsztról pedig I. köt. 57. s. k. 1.

forrásainál a *Zirnitz* a legmagasabb sziklahát, Gottschee medencéjének keleti oldalát a *Horn* erdő szegélyezi.

A déli fokozat egészben véve alacsonyabb, mint az éjszaki; ez az igazi kopár és meztelen Karszt. A Wippach völgyétől D-re terjed el s a Trieszti öblöt szegélyezi. Pereme, az *Opcina* (394 m.), oly nagy meredekséggel hanyatlik Trieszt felé, hogy a vasutat nem lehetett egyenes vonalban építeni, hanem jó darabig a párkányon Ny. felé kellett vinni s azután Nabrezina felől közvetlenül a tenger partján építették Triesztig. Magán a sziklás fősíkon keresztül Opcina és Szeszana falvak érintésével, K-re halad a vasút egészen Sz. Péterig, csak azután fordul É-ra a Poik völgyéber.

Trieszt vidékéről azon fősík vonúl DK-re a Fiumei öböl felé, melyet *Csicsi földnek* (Tschitschenboden) neveznek. Ez Isztria félsziget éjszaki párkánya; egyes sziklagerinczek által elválasztott hármasközökkel lejtősödik a tenger felé; délnyugati szélén, a peremén a *Szlounik* (1024 m.) emelkedik Muggiától DK-re. Jóval magasabbak a délkeleti széléhez csatlakozó hegyek, melyek nagy meredekséggel hanyatlanak a Quarnerói öböl felé, t. i. a *Planik* (1268 m.) s a még magasabb *Monte Maggiore* (1349 m.). Odább D-re a Farasina-csatorna partján emelkedik a *Monte Sissol* (832 m.), ez már sokkal alacsonyabb. A Quarnerói öbölnek ama hegyes párkánya felől Isztria félsziget Ny. felé mindinkább lelaposul, s nyugati és déli vidékei egészen lapályosak. Ellenben a hozzája csatlakozó szigetek hegyesek, ÉNy-ról DK-re hosszan nyúlnak, rajtuk is a karsztjelleg mutatkozik.

Mindenféle nagyságú hasadékok, töbrök, ravaszlyukak, üregek és barlangok jellemzik a Karsztot, az eső vize s a folyók is a hasadékokban és repedésekben eltűnnek s azután ismét más helyen mint bő források és patakok kifakadnak. Száraz sziklalaposok és nedves mocsáros mélyedések váltakoznak. A folyók gyakran nagy utat tesznek a földalatti folyosókban és barlangokban. Magában Krajnában vagy 60 kisebb-nagyobb üreget és barlangot ismernek, melyeket a folyóvizek kivájtak. Leghíresebb és legnagyobb az *Adelsbergi* (Posztoina) barlang; ez körülbelül félóránnyira a m.-várostól a kavicsos és sziklatuskókkal behintett *Szovics* hegy nyugati oldalán van. Ott tátong egy bolthajtásos mély nyílás, ebbe omlik nagy zajjal a Poik vagyis Piuka, mely D-ről É-ra folyván, a zöldelő völgyteknőt öntözi, azután a barlang fenekén folytatja útját. Csónakon vagy 800 méternyire lehet követni a földalatti folyót, mely alább nagy vizeséssel rohan tovább. A barlang bejárása a folyó besza-

kadása közelében, kissé magasabban van. Eleje majdnem egyenes folyosót képez, azután magas és széles csarnokok és szűk járatok váltakoznak, oldalfalait, talaját és mennyezetét szebbnél szebb cseppkövek ékesítik. Legszebb szakasza a roppant nagy csarnok, melyben a sok oszloptöredéssel borított Kalváriahegy domborodik.

Adelsbergtól É-ra egy órányira a *Fekete* vagyis *Magdolna-barlang* van, fenekén egy folyó zajong, mely a Poik folytatása; közel hozzá É. felé a *Poik-barlang* fekszik, melybe egy kürtőszerű nagy nyíláson felülről lehet betekinteni, nagy csarnokát szintén szép cseppkövek díszesítik. Odább ÉNy-ra Adelsbergtól Lueg vagyis Predjama falu közelében más barlangok vannak, az egyik az *Unz-barlang*, ebből ömlik ki a Poik, mely egy más barlangos patakka egyesülvén, ezentúl Unznak neveztetik. Planina közelében megint elbúvik az Unz s azután csak Felső-Lajbach közelében fakad ki néhány hatalmas forrásból. Alsó szakasza tehát a *Lajbach*, mely mint hajózható folyó, a Szávába ömlik.

A krajnai Hóhegy aljában eredő *Réka* ÉNy-ra kanyarodik, többször elbúvik s kisebb-nagyobb barlangokban folytatja útját, utoljára Trebics közelében ömlik egy sziklanyílásba, azután mint jókora folyó, a felszínre kerülvén, Triesztől DNy-ra Duino mellett szakad a tengerbe, alsó szakasza a *Timavo*. Jókora barlang Triesztől K-re Carniale falu mellett is van.

A *Temenitz* kétszer búvik el s végre mint *Precsna*, a Gurkba ömlik. Kisebb búvópatakok Reifnitz és Gottschee medenczéiben is vannak. Híres a felváltva dagadó és apadó *Zirknitz* tó, melynek medenczéjét hasadékos és ábrándos alakú hegyek övezik, déli oldalán a *Javornik*, éjszaki oldalán a *Szlivnicza* emelkednek. A medencze feneké és oldalai át vannak lyukasztva mindenféle hasadékokkal, melyek a vizet elnyelik. Esős időben a víz hirtelen el nem tűnhetvén, áradni kezd, a tó növekedik s lassankint betölti a medencze nagy részét, száraz időben a víz apad s a tó összezsugorodik. A tó vize földalatti csatornában folyik le s két patakot képez, melyek a Laibachba ömlenek. Most lecsapolási csatornában az áradó vizet gőzszivattyúval is lecsapolják, s így a medencze legnagyobb része állandóan mívelhetővé lett. Hajdan a Laibachi lapályt is ily dagadó és apadó tó foglalta el s az ősi lakosok czölöpépítményekben éltek, melyeknek számos maradványait találták. A lapályt szegő vasút számára magas töltést raktak, az áradások elhárítására lecsapolási csatornákat is ástak.

Az *Isonzo* a Karsztvidék nyugati szélén folyik D. felé a tengerbe, zegzugos medrét csak a történelmi időben képezte ki.

Az éghajlat a sziklás magaslatokon zord, a mélyedésekben s a tenger partjain pedig meleg. Legkellemetesebb az *Isonzo* völgyében, kivált Gorizia vidékén. Legtöbb csapadék őszszel esik. Uralgó a bóra sirokko; a bóra gyakran még Trieszt környékein is roppant erővel dühöng.

A Karsztvidék egészben véve felette kopár és terméketlen, a bóra az erdőtlen magaslatokról lesepri a termőföldet, úgy hogy csak a tölcsér- és kadalakú mélyedésekben mívelhető a föld. Ezekben hordja össze az eső vize a mészsziklákból kilúgozott televényt s a lakosok messze vidékről is oda hordják kosarakban a keservesen összegyűjtött termőföldet és trágyát. A völgy-katlanok szélein gyakran még száraz kőfalat is építenek, hogy a vetéseket és ültetéseket megóvják. Leginkább kukoriczát, tönkölyt, káposztát, tököt termesztenek, a déli lejtőkön bort is. Triesztnak és Isztria partvidékeinek, valamint a szigeteknek már olaszias éghajlatuk van, ott már a gránátalma, füge, olaj- és más déli gyümölcsfák díszlenek, sok bort is termesztenek.

A lakosok túlnyomóan a déli szláv törzshez tartozó szlovének vagyis vendek, a kik a horvátok legközelebbi rokonai. A partvidékeken az olaszok vegyülnek a szlovének közé; a nagyobb városokban sok német is lakik.

Krajnában van a monarchia legnagyobb kéneső-bányája, még pedig *Ídria* városában. Leginkább cinóberérczet találunk ott melyben 80⁰/₀ kéneső van. A kohómű a várostól *Ék*-re az *Idricza* jobb partján fekszik. A partvidék lakosai halászattal, hajózással hajóépítéssel és kereskedéssel foglalkoznak.

IX.

Az egyes koronaországok és nevezetesebb városaik.

1. **Alsó-Ausztria** az ausztriai főherczegség keleti része, a Duna völgyében terjed el, a hol a csehorsági hegyek *É.*, az Alpok kiágazásai D. s a kárpátok ki felől találkoznak. A Duna majdnem két egyenlő részre osztja; éjszaki felét a *Mannhart* hegy, déli felét pedig a *Bécsi erdő* ismét két-két részre osztja. Éjszaknyugati negyedét erdős hegyek borítják, melyek közül a legmagasabbak az 1000 métert meghaladják, éjszakkeleti negyede nagyobbára lapályos; délnyugati negyedét a Duna mentén dombos vidék, odább D-re Ny-ról